Írta: Nahalka István
2011. január 26. szerda, 18:45 - Módosítás: 2011. január 27. csütörtök, 19:49

Esélyegyenlőség az iskolákban: hitek és tévhitek

Az esélyegyenlőség és a tehetségnevelés a hazai közoktatás egyik legfontosabb problémája, mégis számos olyan tévhit él róla a szülőkben, pedagógusokban, valamint oktatásügyi politikusokban, amely nem csupán nemzetközi eredményeinket rontja tovább, hanem Magyarország gazdaságának is károkat okozhat.

A PISA-vizsgálatok eredményei - a legutóbbi, 2009-es mérés során kapott adatok is - azt mutatják, hogy a 15 éves magyar iskolások teljesítménye rendkívül szoros kapcsolatban áll a szociális hátterükkel. Minél alacsonyabb státusszal jellemezhető egy család, például minél alacsonyabb a szülők iskolai végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel várhatjuk, hogy az e családban felnövő gyermek az átlagosnál gyengébb eredményt produkál az iskolában.

A hazai vizsgálatok is következetesen ezt mutatják ki. Az oktatási szakemberek egy részének, még az is lehet, hogy a többségüknek határozott véleménye, hogy itt nem pusztán korrelációról, együtt járásról van szó, hanem határozottan ok-okozati kapcsolatról: az alul való elhelyezkedés a társadalmi ranglétrán egyenesen oka a gyengébb teljesítménynek. A jelenséget a különböző társadalmi pozíciók elérésének eltérő esélyei miatt esélyegyenlőtlenségnek nevezzük. Ma már a pedagógiai szakma egy meghatározó részének álláspontja, hogy az esélyegyenlőtlenség kirívóan magas szintje a hazai közoktatás legsúlyosabb problémája.

Az iskolai esélyegyenlőtlenségről a magyar társadalomban, de a legtöbb esetben a pedagógusok, sőt a más pedagógiai szakemberek körében is sajátos tévhitek alakultak ki. Ezen tévhiteknek a hatása rendkívül negatív. Érdemes róluk listát készíteni:

* A magyar gyerekek iskolai teljesítményében hatalmas különbségek vannak. A jók nagyon jók, a gyengék nagyon gyengék.
* Az előbbiből is következően: a tehetséges, jól teljesítő tanulók még tartják a frontot, eredményeik nemzetközi összehasonlításban is megfelelők, ám a másik végleten a gyengék nagyon alacsony színvonalú teljesítménye eredményezi, hogy a nemzetközi felmérésekben -

átlagban - Magyarország nincs előkelő helyen (hogy most finoman fogalmazzunk).
* Egy tehetséges, valamilyen területeken kiemelkedő képességekkel rendelkező, jó tanuló akkor bontakozhat csak ki igazán, ha hozzá hasonlókkal van egy osztályban, egy iskolában. Ha gyenge tanulók is vannak, ha nagyon vegyes az összetétel, ha nagy arányban vannak az osztályban, iskolában hátrányos helyzetű, cigány tanulók vagy sajátos nevelési igényűek, akkor ők lehúzzák a jó tanulók eredményeit.
* A gyenge tanulókkal az iskola szinte semmit nem tud kezdeni, mintegy ballasztként hordozza magával a súlyos terhet, az iskolai alulteljesítésnek szinte kizárólag a családban, annak kulturális és anyagi színvonalában keresendők az okai.

A fenti pontokban leírt, természetesen nem mindenkiben tudatosodó nézetrendszer stabil, pontos következtetéseket eredményező filozófiává áll össze. Következménye, hogy a magasabb társadalmi státusszal rendelkező szülők igyekeznek gyermekeiket olyan iskolai közegbe eljuttatni, ahol szinte csak hozzájuk hasonlókkal lehetnek együtt. Ez a nézetrendszer működik akkor is, amikor pedagógusok minden gondjuk megoldásának kulcsát abban látják, hogy a közoktatás rendszere válassza el egymástól a "jókat" és a "gyengéket". Ebből következik, hogy Magyarországon kevesen vannak olyanok, akik a tehetségnevelésről gondolkodva nem a kiválogatottak elkülönülő nevelésében hinnének.

Számos adat azonban azt mutatja, hogy a valósághoz jóval közelebb áll, ha a felsorolt meggyőződéseknek pontosan az ellentétét állítjuk.

Ha igaz lenne, hogy a magyar gyerekek teljesítményében hatalmas különbségek vannak, akkor ennek - nehéz mást elképzelni - tükröződnie kellene a nemzetközi felmérések eredményeiben is. Ennek azonban nyomát sem találjuk. A legutóbbi, 2009-ben elvégzett PISA felmérés azt mutatja, hogy az olvasástesztben az eredmények szórását vizsgálva 34 OECD ország között a 12. helyen, matematikából a 18. helyen, és ami különösen érdekes, a természettudományos teszteredményeket tekintve a 7. helyen voltunk. Vagyis a természettudományos tesztet tekintve bekerültünk a világ legfejlettebb országait tömörítő szervezet tagállamai egynegyedét adó, a legkisebb szóródást, a legkisebb különbségeket produkáló országok közé. A korábbi PISA vizsgálatok esetén is hasonló eredményt értünk el. Ezek az adatok nincsenek összhangban azzal a sokak számára szilárd meggyőződéssel, hogy nálunk a jók és a gyengék nagyon távol állnak egymástól.

Ehhez azonban azonnal hozzá kell tenni, hogy a magyar tizenöt évesek eredményei nem szóródnak ugyan tragikus mértékben, ám a viszonylag kisebb különbségek társadalmi helyzettől való függése jelentős. Ez az összefüggés az olvasásteszt esetében nálunk a legerősebb. Ha azt nézzük, hogy a teszteredmények varianciájából mekkora hányadot

magyaráz meg a szociális helyzet, akkor a százalékban kifejezett érték a mi esetünkben az olvasás tesztben 26%, míg a többi (összesen 33 további) OECD ország egyikében sem éri el a 20%-ot sem. Hasonló adatokat lehetne mondani a matematika és a természettudományi teszt esetében is.

Jó tanulók vs. gyenge tanulók

Ha abból a szempontból hasonlítjuk össze az országokat, hogy milyen eredményt értek el azok a tanulók, akik a leggyengébb 5%-ba, illetve azok, akik a legjobban szereplő 5%-ba tartoztak, akkor a 2006-os természettudományi vizsgálatban a leggyengébb magyar tanulók teljesítménye a hatodik helyre sorolt bennünket, a legjobbak teljesítménye viszont a 18. hely elérésére volt csak elegendő az akkor 30 OECD ország között. Az olvasás- és a matematikateszt tekintetében nagyon hasonló volt a helyzet. Érdekes változások következtek be három év alatt: míg 2006-ban az olvasástesztben is a természettudományihoz hasonló helyzet alakult ki, 2009-re a nagy különbség lényegesen kisebb lett: nem mutatható ki lényeges eltérés a leggyengébb és a legjobb magyar tanulók helyezéseiben (ha természetesen mindkét csoportot a hozzájuk hasonlókkal vetjük össze). Viszont a természettudományi tesztben a nagy különbség fennmaradt, sőt növekedett. Ha ugyanazokat az országokat vesszük figyelembe most is, akkor azt látjuk, hogy a leggyengébb tanulóink a 11., míg a legjobb tanulóink a 25. helyre kerültek a hozzájuk hasonlók között (vagyis romlott a helyzet).

Ezek az adatok egyáltalán nem egyeztethetők össze azzal a képpel, amely szerint a gyengék Magyarországon nagyon gyengék, és lehúzzák a magyar eredményeket, továbbá hogy a köznyelvben elitként számon tartott iskolákban tanulók, a legjobb 5% jó eredményei nem érvényesülhetnek. Sokkal inkább tűnik úgy, hogy a legjobbak relatíve gyengébb eredményei húzzák le a magyar átlagot.

Itt is szükséges megjegyezni: rendkívül figyelemre méltó, hogy éppen az olvasástesztben értünk el határozott javulást, továbbá, hogy az olvasástesztben tűntek el a nagy különbségek a legjobbak és a leggyengébbek között. Magyarországon 2005 óta oktatási programcsomagok kipróbálása zajlik e területen is, a legkülönbözőbb átfogó értékelésekben (országos kompetenciamérésben, a közoktatásban lebonyolított felvételiken és az érettségin is) előtérbe került a szövegértés képessége, és egyébként is számos erőfeszítés volt az iskolákban a szövegértési képesség fejlesztésének megújítására. Érdekes az is, hogy míg 2006-ban a matematikateszt esetében is nagy volt a helyezésekben a különbség a leggyengébbek és a legjobbak között az előbbiek javára, addig 2009-re a matematikában is eltűnt ez a jelenség. A szövegértés és a matematika területén tehát érvényesültek hazánkban bizonyos újítások, a természettudományos nevelésben nem.

Hibás tehetségnevelés

A leírt jelenség nem vet jó fényt a magyar tehetségnevelés színvonalára. A 2009-es PISA-felmérésben, az olvasástesztben a legfelső, hatodik képességszinten, vagyis a kiválóan teljesítők aránya Magyarországon 0,26% volt, tehát kb. minden négyszázadik tanuló tartozott ebbe a kategóriába. Az OECD országok összes felmért tanulója közül kb. minden századik ért el ilyen eredményt. Matematikából valamivel jobb a helyzet, de az sem túl hízelgő ránk nézve. A

természettudományos tesztben pedig a szövegértéshez hasonló adatokat találunk.

Közkeletű, és a pedagógusok többségét jellemző vélekedés, hogy a gyenge teljesítményt produkáló tanulók lehúzzák az ugyanabban a tanulócsoportban lévő jók, úgymond tehetségesek eredményeit. Mégis: ha mondjuk a 2008-es kompetenciamérés eredményeit elemezzük, akkor azt kapjuk, hogy azok a jó tanulók, akik heterogén összetételű osztályokban tanulnak, vagyis náluk sokkal gyengébbekkel együtt, jobb eredményt érnek el, mint azok a jó tanulók, akik csak magukhoz hasonlókkal vannak egy csoportban, vagy csak kicsi az osztályukban a gyenge teljesítménnyel rendelkező tanulók aránya.

Ismerjük a jelenséget. Azok a szülők, akik tehetik, elviszik gyermeküket a számukra körzet szempontjából "kijelölt" iskolából, akár sokkal messzebb lévőbe is, mondván: "sok a gyenge tanuló az iskolában, nem akarom, hogy azok lehúzzák az én nagyon jó képességű gyermekem teljesítményét". Ez a lábbal szavazás. Sokszor persze más érvek is szerepet játszanak: sokan érezhetik úgy, hogy gyermekük inkább kerül veszélyes helyzetekbe, lesz inkább kitéve erőszaknak, ha rossz tanulókat nagy arányban tanító iskolába kerül, mert a két jelenség - a bevett elképzelések szerint - együtt jár.

Ma Magyarországon az iskolai elkülönítés, a szegregáció talán legfontosabb indokaként - természetesen ott, ahol ez gyakorlat - a tehetségnevelés szükségleteit szokás megfogalmazni. Már az óvodában elkezdődik a folyamat, és a tagozatoknak, eltérő iskolatípusoknak, az ilyen-olyan-amolyan, elkülönítést lehetővé tevő iskolai oktatási formáknak se szeri, se száma. Fentebb igyekeztem olyan adatokat, tényeket sorolni, amelyek alapvetően megkérdőjelezik, hogy itt valóban a tehetségnevelés érdekeit szolgáló gyakorlatról lenne szó.

Azok a viszonyok, amelyek a magyar iskolarendszerben az esélyegyenlőtlenség kezelésében kialakultak, erőteljesen gátolják a tehetségnevelést. A minden társadalmi csoportban ugyanolyan arányban megtalálható, illetve fejleszthető tehetségesek közül az alacsonyabb társadalmi státusszal rendelkező csoportokban felnövekedők ebben a rendszerben és a pedagógiai kultúra mai fejlettségi szintjén sokkal kisebb arányban képesek kiemelkedni, mint szerencsésebb helyzetben lévő társaik. Ezzel az ország veszít tehetségeket, az ország adottságtartaléka pusztul.

(Forrás:origo.hu)